

Aleš Janšta

Hustopečské památky

Ztracená minulost

V 15. století vyrostlo město z výnosů vinic a pověstných trhů do renesanční krásy. Opakované požáry, nájezdy vojsk, morové pohromy a běh času citelně poznamenaly vzhled města. Ani srovnání stavu z období první republiky se současností není radostné. Stačí připomenout několik ztrát, těch nejceněnějších a nenahraditelných. Stavbě okresního hejtmanství v roce 1910 musel ustoupit jeden z největších renesančních domů. Rok 1933 zaznamenává likvidaci tzv. horenského domu, který tu stál několik století, ale zabíral místo nové záložně. Tehdejší památkáři trvali na zachování alespoň jednoho z portálů a původního kamenného znaku horenského práva. V padesátých letech zaniklo již jen torzo zdíva kdysi špitálního kostela sv. Ducha z 15. století. Zřícení věže kostela sv. Václava na chrámovou loď v roce 1961 bylo kulturní katastrofou. Následná zcela zbytečná destrukce zachovalého, rozměrného presbytáře dílo zkázy dokonala. Stejná léta se zapsala likvidací jednoho z nejstarších objektů města - ženského kláštera z 15. století. Arkády domu obepínající tzv. rajský dvůr spočívaly na mohutných kamenných krákorcích a dodávaly nádvoří výjimečné kouzlo. Výstavbě nového sídliště musel ustoupit přízemní barokní dům s obdivuhodným mířzovým v oknech. Byl mnohem starší než vedle stojící piaristická reálka postavená v roce 1757. Druhý, patrový dům, který vévodil Nádražní ulici a měl pěkný rohový arkýř, přenechal svoje dlouhodobé místo parkovišti. Ještě v roce 1992 je zbořen dům v nejstarší části města České vsi, V 16. století patřil správci klášterního majetku Matyáši Jemnickému z Wofešína. Lze pochopit, že rozvoji města, modernizací komunikací, hledání nových prostorů pro výstavbu nelze bránit, ale při citlivém posuzování konkrétních situací se dalo mnohé zachránit.

Obnova

V posledních pěti letech se podařilo finančně zabezpečit opravy několika cenných památek. Pozornost byla zaměřena na ty, jejichž stav byl již vážně narušen. Prvním zkušebním počinem v roce 1992 bylo restaurování barokní sochy sv. Jana z Nepomuku. Souběžně se pokračovalo náročnější opravou renesanční kašny. Dlouhodobé působení vody a zatížení vytvořilo trhlinu v nosném sloupu a to vyžadovalo jeho výměnu. Došlo i na obnovu vodního režimu s cirkulujícím oběhem. Obě práce provedla pražská firma Artefabris restaurátorem Jarmilem Plachým. Nejnáročnější rozsahem se ukázala oprava barokního morového sloupu. Statické zaměření prokázalo mrazové trhliny v hlavním sloupu a to si vynutilo rozebrání celého kompletu a náhradu novými díly. Restaurátorskou péčí prošly všechny sochy a jejich půvab zvýšila obnova původních zlacených atributů. Práce trvala tři roky a náklady dosáhly téměř šesti milionů. Restaurátory byli pp. Maňák, Vavruša a ak. sochař Jelínek.

Již desetiletí trvá rozsáhlá obnova renesančního domu U Synků. V současné době je oživen vlastní objekt s překrásnými klenutými prostory a dvorními arkádami. Do náměstí shlží obnovená fasáda s arkýřem. Rozpracováno je dláždění průjezdu a nádvoří, rozestaven je objekt nahrazující nejstarší část tzv. opatství. Po celkovém dokončení zde bude v půvabném prostředí žít město hudbou, výstavami a kulturními aktivitami.

Všemu předcházelo podrobné zmapování současného stavu památek, obnovení jejich evidence a porovnání se soupisy Památkového ústavu v Brně. Při zpracování podrobné dokumentace o jednotlivých objektech byly objeveny další, dosud neznámé památky. To vše umožnilo zahájit postupné seznamování veřejnosti s minulostí a upevňovat tak i vztah obyvatel k městu. Články v místním tisku, výstavky, zhotovení videokazety, propagační materiál a zbudování pamětní síně - toto úsilí výrazně posílilo. Školní mládeži se vytvořily dobré podmínky pro poznání historie města, obyvatelstva a regionu.

Za památkami města Hustopeče - stručný přehled památek podle ulic a vrocení

Dukelské náměstí

- objekt radnice s obřadní a pamětní síní, 1906
- empírový dům, místo původní radnice s patrovými gotickými sklepy
- morový sloup, 1736
- roubená kašna s Tritonem a delfíny, 1595
- nový kostel sv. Václava a Anežky České s románskou kryptou, kopíí fresky z 15. stol. a barokními plastikami
- renesanční dům U Synků s arkýřem a dvorními arkádami, 1579
- renesanční dům U Vašinů s dvorními arkádami, 1579

Mrščíkova ulice

- místo horenského domu s erbem horenského práva, 1464
- místo ženského kláštera z 15. století
- deska připomínající první českou školu, 1909
- objekt, ve kterém byla várna mýdla po několik generací
- židovská modlitebna a škola, 1880
- renesanční dům Kryštofa Wissingera z Vizovic, portál, arkýř a patrové sklepy, 1524
- místo Kovářské brány s erbem Lichtenštejnů, 1600
- renesanční dům s klenutým prostorem na jeden sloup

Kollárova ulice

- místo Národního domu, centra české menšiny

Havlíčková ulice

- místo špitálního kostela sv. Ducha, nemocnice, kovářských dílen, 1496
- městský hřbitov, hroby kněží, kaple z roku 1762, hrob rodičů T. G. Masaryka a hřbitov sovětských vojáků

Na bradbách

- ulice starých sklepů, u p. Nádenička deska z r. 1729, farní sklep
- zdivo zahrad, - pozůstatek opevnění města z r. 1510, zachována kruhová bašta

Herbenova ulice

- místo Podivínské brány a zájezdní hospody
- objekt tiskárny Ludvíka Masaryka, 1880
- domy, kde dožil otec T. G. Masaryka

Třebízského ulice

- pozůstatky arkýře, kamenné krakorce
- dům židovského rabína

Dobrovského ulice

- deska označující dům pobytu studenta T. G. Masaryka, 1861

Nádražní ulice

- místo Vodní brány, počátek nejstarší části města České Vsi, formanské hospody
- kamenná boží muka, 1579, původní příjezd do města s trhoviskem pro dobytek
- pohřebiště po morových epidemiích

Sady kpt. Jaroše

- sklep s deskou svobodných zednářů, 1773
- kaple sv. Rocha a kamenný kříž, 1773

Svatopluka Čecha

- místo židovského hřbitova
- Rajská studna, místo společného domu novokřtěnců

Masarykovo náměstí

- barokní socha sv. Jana z Nepomuku, 1749
- evangelický kostel, 1900
- piaristická reálka, 1736, deska T. G. Masaryka

Kurdějov

- kostel sv. Jana Křtitele, 15. stol., kaple Všech svatých, kostnice, věž a podzemní chodby.
- barokní fara se sochami sv. Antonína a Jana z Nepomuku

Renesanční náhrobní desky

Kolem původně opevněného gotického kostela v Hustopečích se nacházel hřbitov. Malý prostor záhy nestačil a tak se pochovávalo až ve třech vrstvách nad sebou. Hřbitov byl zrušen v roce 1780, povrch zadlážděn a část náhrobních kamenů osazena na venkovní zdi kostela. Po zřízení věže v roce 1961 byly náhrobky převezeny do Klobouk u Brna a instalovány na západní zdi kostela sv. Vavřince. Je to soubor 10 kusů cenných náhrobních desek z období, kdy bylo město, včetně kostela, pod vlivem luteránů (1543 - 1620). Kameny z tvrdších materiálů a mramoru jsou zachovalé, ale povětrnostními vlivy utrpěly desky z pískovce, které ztrácejí reliéfy i texty doslova před očima. Všechny patřily bohatým hustopečským měšťanům, což vyplývá z textů i honosné velikosti.

V chrámové lodi byl umístěn náhrobní kámen Kryštofa Wissingera (1556 - 1614) a jeho manželky Voršily, rozené Hausnerové (zemřela v r. 1591). Deska má v horním poli okřídleného ptáka Noha, který drží šneka. Je známo, že Kryštof byl hustopečským purkmistrem v r. 1585 a vlastnil dům s portálem v tehdejší Klášterní ulici (Mrštíkova ul.). Jeho manželka měla být příbuznou J. A. Komenského, což se dosud nepodařilo potvrdit. Druhá deska v chrámové lodi patřila Aniče, dceři Matyáše Jemnického z Wořešína (zemřela v r. 1584). Reliéf z bílého mramoru zobrazuje dívku klečící před ukřižovaným Kristem. Z textu se dozvídáme, že otec Matyáš byl hustopečským správcem majetku kláštera Králové v Brně. Podle dokumentace víme, že vlastnil majetek v městské části Česká Ves - Tábory.

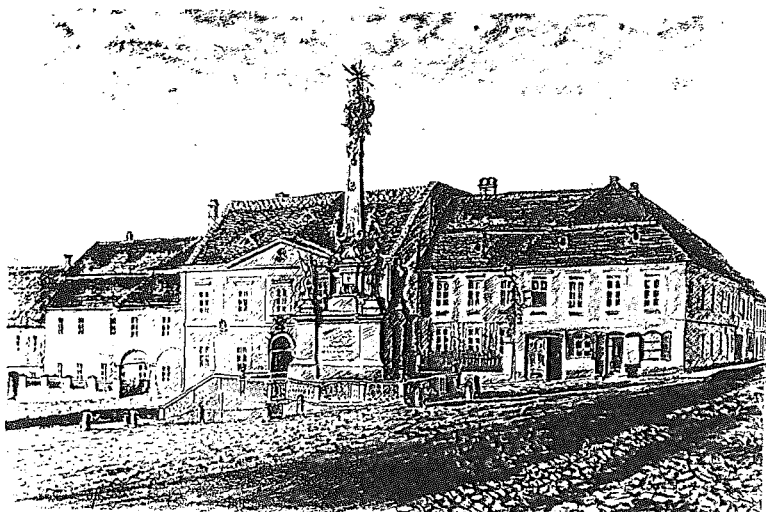
Na venkovní zdi kostela byly náhrobní desky dalších hustopečských měšťanů. Deska se symbolem volské hlavy a letopočtem 1565 patřila bratřím Jakubovi a Ondřejovi Taubenbergových. Měšťan Ondřej Adam byl určitě bohatý vinnář, což zdůrazňuje velký vinný hrozen, zemřel v r. 1602. Druhým manželským párem je Hanuš Heyndl s manželkou Ludmilou (zemřel r. 1565). Jejich desku zdobí zajímavý monogram z velkého a malého písmene H. K ním přiřadíme i Michla Scharbendera s manželkou Magdalenou, zemřelou v roce 1578. Velký erb v záhlaví a text oznamuje, že deska patřila Danielu Scharkovi z Malých Starovic, který zemřel v roce 1589. Zachoval se po něm další mramorový erb, pro změnu s iniciálami českého znění, který patrně zdobil jeho dům v Hustopečích. Reliéf muže v životní velikosti patřil Fabianu Räßlovi, purkmistrovi města v roce 1587 a který zemřel v r. 1597. Náhrobek Hanse Affa připomíná mimo text i figura podobná opici. Poslední a patrně nejstarší náhrobní deska se objevila až při stavbě nového kostela při hloubení jámy pro dešťovou vodu. Byla nad hrobem situovaným do středu lodi původního chrámu. Po několika přestavbách se hrob ocitl pod dvojitou dlažbou. Desku zdobí rytina oranta s kalichem a lemující text. Objev je zkoumán doc. PhDr. Popslem z Teologické fakulty v Olomouci. Podle předběžného vyjádření patří mezi pět významných náhrobníků na Moravě. I přes poškozené vročení a textu je z počátku 15. století. Je škoda, že nález byl ohlášen až po vyzvednutí a nebyla možnost prozkoumat vlastní hrob.

Je snaha soustředit všechny náhrobky, stejně jako fragmenty z původního kostela a historických objektů. Z několika variant se nabízí zbudování malého lapidária, které zabezpečí ochranu i zpřístupnění veřejnosti.

Morový sloup

Sousoší Nejsvětější Trojice zdobí horní část náměstí od roku 1736. Označení morovým sloupem není zcela přesné, protože stávajícímu objektu předcházela skutečný sloup, který je uváděn již v roce 1680. Je také zpodobněn na rytině panoramatu města, zřejmě v původním vzhledu. Podnětem ke stavbě obou sloupů byly morové pohromy, které sužovaly obyvatele městečka. Nejvýrazněji se to projevilo v letech 1604, 1651 a 1679, kdy podlehló nákaze několik set lidí a části města zůstaly zcela pusté.

Sloup dosahuje celkové výšky 14 metrů a sestává z kubusu na zvýšeném podstavci. Celek je ohrazen balustrádou se schodištěm a v úrovni terénu ještě sloupky s těžkými řetězy. Na nárožích kubusu stojí sochy sv. Šebestiána, Rocha, Karla Boromejského a Františka Xaverského. K sochám se váží latinské texty vyjadřující zbožnou úctu a prosbu o ochranu. V úpatí sloupu na vysunutých konzolách jsou sochy Panny Marie a sv. Josefa. Polo ležící postavy sv. Rozalie a Anežky jsou vsazeny do výklenků - jeskyní v kubusu. Vrchol sloupu je ukončen sousoším sv. Trojice s velkou svatozáří,

Obr. 1 - Morový sloup s domem horenského práva (stav před rokem 1933)

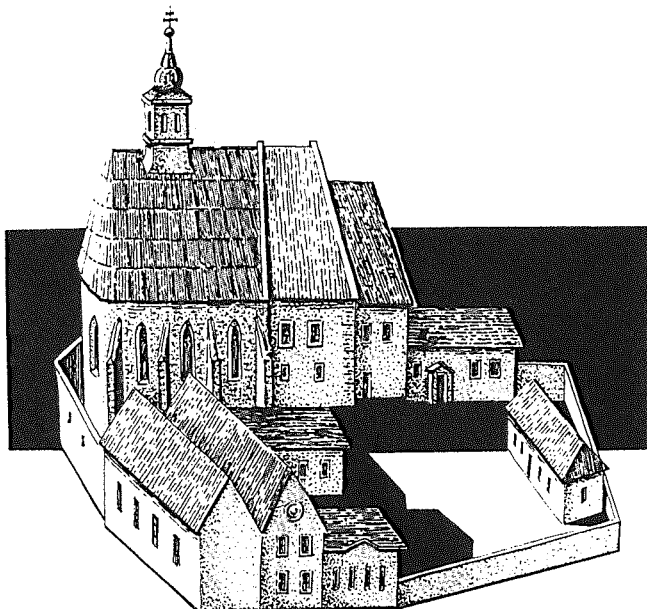
holubicí a Božím okem. O tvůrcích díla víme, že to byl kamenický mistr Jan Stránský, sochař Jan Kristian Progh z Brna, Matěj Freud stavitel, tesař Kašpar Pomayer a zámečník Jan Wischek z Hustopečí. Donátorem základní částky 1 500 zlatých byl krejčovský mistr František Adler. Při stavbě byly pod sochu sv. Šebestiána vloženy relikvie svatých, mince z doby Karla VI. a pamětní spis „Memorial Status Publici“. Při první opravě v roce 1875 bylo vše vyňato a nahrazeno dokumenty z tehdejší doby psané a tištěné v němčině. Byla to výroční zpráva spořitelny v Hustopečích, zpráva za nižší německou reálku a ručně psaný text o stavbě sloupu, tehdejší opravě a zprávy o městě s uvedením jeho představitelů. Při současném osazení sochy byly do nové schránky uloženy texty o městě v roce 1996, propagační materiál, brožura ke 100 letům ochotnického divadla a jubileu českých škol.

Renesanční kamenná kašna

V dolní části náměstí stojí od roku 1595 kamenná roubená šatna se sochou. Po staletí to byl jeden z mála zdrojů vody pro obyvatele města. Dřevěné potrubí zhotovené novokřtenci z Pouzdřan přivádělo vodu z návrší do kašny na náměstí a později i před piaristickou reálku.

Kruhová roubená nádrž má uprostřed čtyřboký sloup, který přechází v zeštíhlený dřík se čtyřmi erby. Rozeznáváme ještě moravskou orlici, erb se třemi lvi ve skoku a téměř zmizelý znak města. Ve čtvrtém erbu je letopočet opravy z roku 1924. Sloup pokračuje válcem, který obepínají delfíni - chrličí vody. Vrcholem sloupu je horní polovina těla Tritona v životní velikosti, který drží amforu, z níž také tryskala voda. V kartuši na těle Tritona je uveden nesprávný letopočet 1542, patrně nepřesnou čitelností při poslední opravě. Všechny starší kroniky shodně uvádějí rok 1595, což také odpovídá městskému znaku. Ten udělil městu Maxmilián II. současně s povýšením až v roce 1572. Celek kašny doplňovaly ozdobně kované mříže - podstavce pro nádoby s vodou. Zachovala se i fotografie zimního zateplení kašny - dřevěný domeček se čtyřmi výběžky, celý vyplněný slámou.

Za stručnou poznámku stojí i tradičně užívaný název sochy - žumberák. Zápis v kronice vysvětluje, že při slavnostním vpuštění vody nazval řečník sochu ochráncem města a přirovnal ji k tzv. Úskokům. Prostor středního Balkánu tehdy osídlili křesťanští uprchlíci po bitvě u Moháče. Za odpuštění daní tu vykonávali službu hraničářů proti Turkům. Území se nazývalo Sichelburg a z toto patrně zkomolením Žumberák. Do dějin se zapsali pověstnou bitvou s Benáťany v roce 1615. Legendami se z nich vytvořil symbol ochránců země.

Obr. 3 - původní kostel sv. Václava

Obr. 4 - Nejstarší deska z počátku 15. století

Závěr

Motivem příspěvku bylo vytvoření částečné představy o současném stavu památek ve městě. Rekapitulace ztrát v minulosti chce přispět k tomu, aby veřejnost i příslušné instituce lépe pochopily danou problematiku a tím citlivěji rozhodovali v konkrétních situacích. Pro obyvatele i návštěvníky je nabídnut přehled toho, co lze ve městě snadno nalézt. Pro bližší představu je u několika památek podán alespoň stručný popis. Ovlivňování všech generací poznáváním minulosti se snad vytvoří i lepší vztah k místu, kde společně žijeme.

Prameny a literatura:

Kroniky města Hustopeč

Kolektiv učitelů, 1928: Hustopečsko

Hosák, L., 1924: Vlastivěda moravská. Hustopečský okres. Brno

Schüller, T., 1890: Geschichte Stadt Auspitz.